

УДК 63:001.891(476)(091) «1971/1985»

М. У. СМЯХОВІЧ

УМАЦАВАННЕ СУВЯЗЯЎ НАВУКІ З СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ ВЫТВОРЧАСЦЮ Ў БССР (1971–1985 гг.)

Інстытут гісторыі НАН Беларусі

(Паступіў у рэдакцыю 24.12.2013)

У даследуемы перыяд партыйна-дзяржаўнае кіраўніцтва надавала ўвагу ўмацаванню сувязі навукі з сельскагаспадарчай вытворчасцю. Пра гэта адзначалася на ўсіх партыйных форумах. У рэзалюцыі, прынятай XXIV з'ездам правячай партыі (1971 г.), было зафіксавана: «павысіць эфектыўнасць навуковых даследаванняў у галіне сельскай гаспадаркі». Увага навукова-даследчых арганізацый засяроджвалася на вырашэнні такіх праблем, як паскоранае ўкараненне ў практыку эфектыўных тэхналагічных працэсаў і сродкаў комплекснай механізацыі, перадавых метадаў аховы раслін і жывёл ад хвароб і шкоднікаў, а таксама на вырашэнні праблем зямельных угоддзяў, тэхнікі і працоўных рэсурсаў [1, с. 69, 70].

Патэнцыял сельскагаспадарчай навукі ў 1971–1975 гг. быў даволі значным. У пачатку 1971 г. у БССР у галіне сельскагаспадарчых і ветэрынарных навук было занята 1621 чал., з іх 50 дактароў і 571 кандыдат навук, а ў 1975 г. тут працавала 1792 чал., з іх 51 доктар і 816 кандыдатаў навук [2, арк. 16 адв.].

У IX пяцігодцы беларускія сельскагаспадарчыя навукова-даследчыя інстытуты правялі шэраг даследаванняў, якія аказалі значную дапамогу сельскагаспадарчай вытворчасці. У рэспубліцы адной з застарэлых, звязаных з рацыянальным выкарыстаннем зямельных угоддзяў, была праблема франтальнага аграхімічнага абследавання ворнапрыгодных угоддзяў калгаснасаўгасных гаспадарак. На працягу 1971–1975 гг. супрацоўнікі Беларускага навукова-даследчага інстытута глебазнаўства і аграхіміі, у якім на 1 снежня 1976 г. налічвалася 260 супрацоўнікаў, у тым ліку 2 дактары і 57 кандыдатаў навук, ажыццявілі аграхімічнае раяніраванне тэрыторыі БССР, склалі картаграмы кіслотнасці глебы, вызначылі яе патрэбы ў вапнаванні. На аснове комплекснай ацэнкі аграхімічных паказчыкаў было вызначана 4 групы раёнаў. У першую групу ўвайшлі 20 раёнаў, якія мелі вельмі нізкі ўзровень аграхімічнага стану глебы. Другую групу склалі 52 раёны, аграхімічны ўзровень глебы якіх быў ніжэй сярэдніх паказчыкаў. У склад трэцяй увайшлі 32 раёны з сярэднім узроўнем аграхімічных паказчыкаў. У склад чацвёртай групы былі ўключаны 13 раёнаў, якія мелі павышаны ўзровень аграхімічных паказчыкаў. Вучоныя выявілі, што ў выпадку паляпшэння аграхімічных паказчыкаў у кірунку ад першай да чацвёртай групы ўраджайнасць збожжавых узрасце з 17,5 да 24,3 ц/га, а бульбы – з 111 да 142 ц/га [3, арк. 6, 254].

На аснове гэтых даследаванняў 31 снежня 1975 г. Дзяржпланам БССР з удзелам кандыдатаў сельскагаспадарчых навук А.Багданоўскага і А.Галушкі, кандыдата эканамічных навук Г. Гольдмана былі распрацаваны мерапрыемствы па больш эфектыўнаму выкарыстанню зямельных рэсурсаў рэспублікі на 1976–1980 гг. Былі таксама вызначаны кірункі трансфармацыі зямельных угоддзяў і структуры пасяўных плошчаў з улікам тэндэнцый і асаблівасцей у ажыццяўленні мерапрыемстваў па спецыялізацыі і канцэнтрацыі сельскагаспадарчай вытворчасці. Зыходзячы з рэкамендацый вучоных, Дзяржпланам БССР былі распрацаваны асноўныя кірункі павышэння ўраджывасці глебы рэспублікі. Яны прадугледжвалі выкананне пэўных аб'ёмаў меліярацыйных работ, патрэбы краіны ў мінеральных угнаеннях, правядзенне вапнавання глебы, мерапрыемствы па яе ахове ад эрозіі [3, арк. 8].

Практычнае выкарыстанне знаходзілі і іншыя распрацоўкі гэтага інстытута. За перыяд з 1971 па 1975 г. да ўкаранення ў вытворчасць было рэкамендавана 24 распрацоўкі, эканамічны эффект ад якіх склаў 12773 тыс. руб. На 1 руб. затрат дзяржавы на арганізацыю і правядзенне навукова-даследчых работ было атрымана 5,2 руб. даходу ад іх укаранення. Больш за ўсё выкарыстоўваліся такія распрацоўкі, як «Методыка размеркавання фондаў мінеральных угнаенняў паміж абласцямі, раёнамі, гаспадаркамі БССР» (1973 г.), «Методыка распрацоўкі тэхналагічных карт унясення ўгнаенняў» (1975 г.), «Рэкамендацыі па аграхімічнай барацьбе з воднай, ветравой і яравой эрозіяй» (1975 г.) [3, арк. 243, 248] і інш.

У IX пяцігоддзі ў выніку шматгадовай мэтанакіраванай працы супрацоўнікаў Беларускага навукова-даследчага інстытута жывёлагадоўлі была выведзена і загадам па Міністэрству сельскай гаспадаркі БССР (№ 161 ад 17 жніўня 1976 г.) рэкамендавана да ўкаранення новая парода свіней – «беларуская чорна-рабая». На гэты час агульная колькасць пароды складала 19 тыс. галоў, свінні гэтай пароды гадаваліся на фермах 500 калгасна-саўгасных і 11 спецыялізаваных племянных гаспадарак, у тым ліку на прамысловых свінагадоўчых комплексах «Барысаўскі», «Слоніўскі», «Прамень сацыялізму» [4, арк. 216, 218]. У 1976 г. на свінагадоўчых комплексах у калгасах «Савецкая Беларусь» Кобрынскага, «Перамога» Баранавіцкага, «Шлях да камунізму» Гродзенскага, «Барацьба» Пухавіцкага раёнаў супрацоўнікамі гэтага інстытута праводзілася праца па ўкараненні новых тэхналогій вытворчасці свініны. На фермах комплексу «Мір» Баранавіцкага раёна ўкаранялася ўдасканаленая тэхналогія прыгатавання камбікармоў са збожжавых і зернебабовых культур [4, арк. 219, 220], рэцэптура якіх была распрацавана ў гэтым інстытуце, што дазволіла знізіць на 0,3 цэнтнера кармавых адзінак затраты камбікорму на атрыманне 1 цэнтнера прыбаўлення мяса ялавічыны. Гэтая тэхналагічная распрацоўка ўкаранялася на комплексах калгаса імя Урыцкага Гомельскага, саўгаса «Дамехі» Рэчыцкага раёнаў, у міжгаспадарчым аб'яднанні «Хвойнае» Лунінецкага раёна [4, арк. 219, 220].

Не заставаліся ў баку ад справы і іншыя інстытуты. Беларускім навукова-даследчым інстытутам меліярацыі і воднай гаспадаркі ў 1975 г. былі распрацаваны «Метадычныя ўказанні па рацыяльным выкарыстанні меліярацыйных зямель цяжкага механічнага складу», якія былі ўхвалены Мінсельгасам БССР [5, арк. 141]. Адзначым, што на той час гэтая праблема была надзвычай актуальнай. У 1975 г. Беларускі інстытут эканомікі і арганізацыі сельскай гаспадаркі распрацаваў «Метадычныя рэкамендацыі аб парадку рэгулявання эканамічных узаемаадносін у вытворчых сельскагаспадарчых аб'яднаннях БССР». Гэтыя рэкамендацыі былі разгледжаны Навукова-тэхнічным саветам Мінсельгаса, а затым і калегіяй гэтага Міністэрства. Па яе выніках быў выдадзены загад № 519 ад 6 снежня 1976 г. «Аб распрацоўцы і ўкараненні комплекснай сістэмы кіравання якасцю сельскагаспадарчай прадукцыі ў калгасах і саўгасах». У загадзе адзначалася: «1. Ухваліць прапановы БелНДІ эканомікі і арганізацыі сельскай гаспадаркі па стварэнні комплекснай сістэмы кіравання якасцю прадукцыі і працы ў калгасах і саўгасах» [6, арк. 10,11]. Вучоныя інстытута распрацавалі нарматыўныя паказчыкі колькаснай ацэнкі працы па ўсіх аперацыях тэхналагічнага працэсу вытворчасці кармоў, збожжавых і гароднінных культур, цукровых буракоў, бульбы, малака, мяса буйной рагатай жывёлы і свіней. Была распрацавана таксама і якасная ацэнка кіраўніцкай дзейнасці спецыялістаў, брыгадзіраў паляводчых, трактарных брыгад, загадчыкаў фермаў [6, арк. 15–18].

Узаемадзеянне навукі з сельгасвытворчасцю значна ўзмацнілася пасля таго, як у сярэдзіне 1970-х гадоў у БССР былі створаны навукова-вытворчыя аб'яднанні. Гэтыя гаспадарчыя прадпрыемствы ствараліся на базе аб'яднання галіновых навукова-даследчых інстытутаў і шэрагу іх эксперыментальных гаспадарак, якія размяшчаліся ў розных рэгіёнах. Навукова-вытворчыя аб'яднанні былі створаны ў галіне племянной жывёлагадоўлі – «Белплемааб'яднанне» (жнівень 1975 г.), па насенняводству бульбы – «Белсембульба» (жнівень 1975 г.), па насенняводству траў (жнівень 1975 г.). Гэта значна ўзмацніла сувязі навукі з вытворчасцю, садзейнічала больш хуткаму ўкараненню дасягненняў навукі ў вытворчую сферу [5, арк. 139].

Можна прывесці шэраг прыкладаў, якія сведчаць, што новыя распрацоўкі ўкараняліся і прыносілі добрыя вынікі. Так, у 1974 г. пастановай ЦК КПСС і СМ СССР «Аб прысуджэнні Дзяржаўных прэмій СССР 1974 г. у галіне навукі і тэхнікі» было адзначана: прысудзіць прэмію за

1974 г. П.І. Альсміку – акадэміку АН БССР, М.А. Дарожкіну – акадэміку АН БССР, М.Д. Ганчарову, кандыдату сельскагаспадарчых навук, Л.А. Панцохінай, А.П. Пузанкову, І.А. Сямёнавай, З.І. Рэмнёвай, С.М. Купчыной – кандыдатам сельскагаспадарчых навук, старшым навуковым супрацоўнікам Беларускага навукова-даследчага інстытута бульбаводства і гароднінаводства; А.Л. Амбросаву, члену-карэспандэнту АН БССР, загадчыку лабараторыі Навукова-даследчага інстытута абароны раслін АН БССР і іншым вучоным «за выяўдзэнне, размнажэнне і ўкараненне ў вытворчасць высокапрадукцыйных сартоў бульбы» [7, арк. 127].

Лідарам сярод беларускіх вучоных-селекцыянераў быў Герой Сацыялістычнай Працы, акадэмік АН БССР П.І. Альсмік. Ён распрацаваў фундаментальную тэорыю селекцыі высокапрадукцыйных і ўстойлівых сартоў бульбы на аснове морфабіялагічных тыпаў канстытуцыі раслін. Практычным вынікам яго даследаванняў было стварэнне высокапрадукцыйных сартоў бульбы, якія ўтрымлівалі да 20–25% крухмалу. Гэта былі такія сарты бульбы, як «Тэмп», «Лошыцкі», «Бязрозка», «Вярба» і інш. У 1974 г. па СССР сарты беларускай селекцыі займалі звыш 30% пасяўных плошчаў [7, арк. 127; 8, с. 7].

У шмат якіх выпадках навуковыя распрацоўкі былі інавацыйнымі. Яны праходзілі рэгістрацыю, а іх стваральнікі атрымлівалі аўтарскія пасведчанні. Агульная тэндэнцыя, якая назіралася ў гэтай галіне, прадстаўлена ў табліцы.

Колькасць вынаходніцтваў і эканамічны эффект ад іх выкарыстання ў сельскай гаспадарцы БССР [9, арк. 21]

Паказчык	1976–1980 гг.	У сярэднім за год	1981–1985 гг.	У сярэднім за год
Усяго, млн руб.	80,4	16,1	30,0	6,0
Колькасць атрыманых ад Дзяржкамітэта вынаходніцтваў аўтарскіх пасведчанняў	37	7	43	9

Статыстычныя паказчыкі табліцы сведчаць, што ў 1981–1985 гг. у БССР было зарэгістравана на 13,9% вынаходніцтваў больш, чым у папярэдні перыяд. Аднак эканамічны эффект ад іх укаранення ў гады XI пяцігодкі ў параўнанні з X пяцігодкай знізіўся на 62,7%. Гэта азначае, што праблема ўкаранення вынаходніцтваў у сельскагаспадарчую вытворчасць у цэлым вырашалася вельмі цяжка. Акрамя вынаходніцтваў значную ролю адыгрывалі рацыяналізатарскія прапановы. У 1980 г. Міністэрствам сельскай гаспадаркі БССР было зарэгістравана 4660 рацыяналізатарскіх прапаноў (на 9% больш, чым у 1979 г.), з якіх 3966 (85%) былі выкарыстаны ў вытворчасці. Эканамічны эффект ад іх укаранення склаў 24815,0 тыс. руб. (на 1,9% больш, чым у 1979 г.) [10, арк. 28].

Канешне, праца калектываў сельскагаспадарчых інстытутаў рэспублікі складалася не толькі з поспехаў. Былі сур'ёзныя праблемы. У першую чаргу яны звязваліся з патэнцыяльнымі магчымасцямі вучоных і рэальнымі вынікамі працы. У IX пяцігодцы да ўкаранення прымалася толькі кожная другая навуковая распрацоўка. Да прыкладу, у 1976 г. супрацоўнікамі Інстытута бульбаводства і пладаводства была завершана праца над 19 навукова-даследчымі тэмамі, якія выконваліся на працягу 1971–1975 гг. Пасля абмеркавання вынікі толькі па 10 з іх былі рэкамендаваны да разгляду на пасяджэнні Навукова-метадачнага савета Міністэрства сельскай гаспадаркі БССР [11, арк. 193]. Гэта значыць, што выкарыстанне магчымасцей прыкладна 50% супрацоўнікаў інстытута было нізкім, не адпавядала патрабаванням часу. Такая сітуацыя назіралася не толькі ў гэтым інстытуце. На гэтую акалічнасць была звернута ўвага ў пастанове ЦК КПБ і СМ БССР ад 8 студзеня 1976 г. «Аб мерах па павышэнню эфектыўнасці навуковых даследаванняў па сельскай гаспадарцы і аб іх асноўных напрамках на 1976–1980 гг.» [3, арк. 1].

Адзначаная праблема знаходзілася ў полі зроку дэлегатаў XXVI з'езда КПСС (1981 г.). Каб узмацніць сувязь навукі з вытворчасцю, на з'ездзе акрамя заклікаў «павысіць эфектыўнасць сельскагаспадарчай навукі», скараціць тэрміны ўкаранення ў вытворчасць яе дасягненняў было прынята рашэнне забяспечыць распрацоўку мэтавых праграм па вырашэнні найважнейшых навукова-тэхнічных праблем [12, с.144, 168], у тым ліку і ў сельскай гаспадарцы. Гэты важны кірунак працы не пакідала без увагі і партыйна-дзяржаўнае кіраўніцтва БССР. Яшчэ 26 жніўня

1980 г. была прынята пастанова ЦК КПБ і СМ БССР «Аб далейшым развіцці сельскагаспадарчай навукі і ўмацаванні яе сувязі з вытворчасцю і аб асноўных напрамках навуковых даследаванняў па сельскай гаспадарцы на 1981–1985 гг.» [13, 2, арк. 23].

Вялікія задачы па арганізацыі і правядзенні навуковых даследаванняў былі акрэслены ў харчовай праграме СССР, якая была прынята на майскім (1982 г.) Пленуме ЦК КПСС. Акрамя агульных настаўленняў паляпшаць, актывізаваць і ўзмацняць, у гэтай праграме вучоных-аграрыяў арыентавалі на распрацоўку і ўкараненне новых тэхналогій вытворчасці высакаякасных кармоў, новых тэхналогій захоўвання сельгаспрадукцыі, болей дасканалых метадаў і сродкаў лячэння захворванняў жывёл. Акрамя таго, вучоных нацэльвалі на паскоранае ўкараненне новых высокаўраджайных сартоў бульбы, кукурузы, рапсу, на паляпшэнне існуючых і стварэнне новых высокапрадукцыйных парод жывёлы і птушкі, якія б былі лепш прыстасаванымі да прамысловых тэхналогій вырошчвання і ўтрымання [14, с. 299–300].

Аднак адзначаныя пастановы і рашэнні кіруючых структур СССР і БССР былі агульнапалітычнымі, арганізацыйнымі і ўказальна-дырэктыўнымі. Яны вызначалі палітыку правячай партыі і дзяржавы ў кірунку забеспячэння трывалай сувязі навукі і сельгасвытворчасці. Рух у гэтай галіне залежаў ад дзейнасці суб'ектаў гаспадарання – вучоных і спажыўцоў іх распрацовак – арганізацый аграпрамысловага комплексу, перш за ўсё ад Міністэрства сельскай гаспадаркі, яго структур у рэгіёнах і ад рэгіянальнага кіраўніцтва. Ад саміх калгасаў і саўгасаў у гэтай справе мала што залежала. Яны не маглі выступаць заказчыкамі ў распрацоўцы навуковай тэматыкі, не маглі па свайму жаданню ўкараняць у вытворчасць рэкамендацыі і вынікі навуковых даследаванняў з той прычыны, што ў гэтай справе дзейнічаў планава-дырэктыўны пачатак. А для таго, каб навуковыя распрацоўкі былі запатрабаванымі, **неабходна было распрацаваць пэўны механізм вывучэння, адбору і ўкаранення навуковых даследаванняў у вытворчую практыку сельскіх гаспадарак. Такога механізма ў даследуемы перыяд не было створана.** Таму дзейнічала простая схема. Навуковыя распрацоўкі вучоных-аграрыяў разглядаліся на пасяджэннях Навукова-тэхнічнага савета Мінсельгаса БССР, які рэкамендаваў ці адхіляў распрацоўкі вучоных адпаведных навукова-даследчых інстытутаў.

У 1982 г. Навукова-тэхнічным саветам Мінсельгаса БССР было разгледжана 49 заявак на ўкараненне навуковых распрацовак у вытворчасць. З іх 30 распрацовак, прапанаваных навукова-даследчымі інстытутамі, было ўхвалявана. Сярод іх былі распрацоўкі па праграмах «Вытворчасць збожжа», «Вытворчасць мяса», «Канюшына», «Лён», «Барацьба з пустазеллем». Адною з 30 ухваленых была распрацоўка па тэме «Удасканалення тэхналагічных працэсы на фермах і прамысловых комплексах па вытворчасці малака», другая – па тэме «Новыя спосабы прыгатавання кармоў для маладняка свіней», трэцяя – па тэме «Замышчальнік цэльнага малака для маладняка сельскагаспадарчых жывёл і спосаб яго атрымання». Сярод намінантаў былі і распрацоўкі па такіх тэмах, як «Тэхналогія інтэнсіўнага пладовага саду», «Глебаахоўныя тэхналогіі атрымання збожжавых і бульбы на эрадзіраваных і дзярніста-падзолістых лёгкасугліністых глебах» [15, арк. 73] і шэраг іншых.

Аднак разгляд Навукова-тэхнічным саветам Мінсельгаса, прыёмка навуковых распрацовак да ўкаранення ці нават выданне загадаў Мінсельгаса БССР на гэтую тэму яшчэ не адзначала, што распрацоўкі ці рэкамендацыі пачыналі ўкараняцца ў вытворчасць. У тых выпадках, калі для гэтага не патрабаваліся дадатковыя матэрыяльна-фінансавыя рэсурсы, распрацоўкі ўкараняліся ў вытворчасць хутчэй. У астатніх выпадках патрэбны былі іншыя падыходы. І перш за ўсё ў кірунку карэкціроўкі планавых заданняў для Мінсельгаса, калгасаў і саўгасаў. Вось гэтая перашкода і з'яўлялася вельмі значнай. Ніхто з кіраўніцтва на гэта ісці не жадаў. Таму вельмі многія перадавыя распрацоўкі, нават прынятыя да ўкаранення, не працавалі, а гадамі чакалі свайго часу.

Да прыкладу, 22 студзеня 1982 г. па Мінсельгасу БССР быў выдадзены загад № 31 «Аб укараненні дасягненняў навукі і перадавой практыкі ў вытворчасць». У ім адзначалася, што за кошт навуковых распрацовак на прадпрыемствах трэста Беларускай жывёлагадоўчай прамысловасці ў 1976–1981 гг. вытворчаць мяса павялічылася ў 2 разы, а малака – на 16,4 % [16, арк. 24]. Разам з тым у загадзе адзначалася, што на шмат якіх саўгасных адкормачных комплексах

гэтага трэста тэхналогія кармлення свіней заставалася неадпрацаванай [16, арк. 24], састарэлай, заснаванай на ручной працы перш за ўсё па прычыне бюракратычнай валакіты і марнавання часу ў справе ўкаранення навуковых распрацовак у вытворчасць.

У сакавіку 1986 г. на пленуме ЦК КПБ М. Слюнькоў адзначыў: «Трэба закончыць з практыкай, калі каштоўныя распрацоўкі гадамі і дзесяцігоддзямі не знаходзяць практычнага выкарыстання» [17, арк. 14]. Ён прывёў канкрэтны прыклад. Вучонымі Інстытута мікрабіялогіі АН БССР у пачатку 1980-х гг. была створана тэхналогія мікрабіялагічнага сінтэзу з малочнай сывараткі прадукту «прэмікс». За кошт вытворчасці «прэмікса» ў БССР можна было штогод атрымліваць дадатковы прырост вытворчасці свініны ў 2,3 тыс. т. Гэта было пацверджана вопытам гаспадарак Эстонскай ССР, Літоўскай ССР (калгас «Куўсалу» Хар’юскага раёна), дзе такая тэхналогія была ўведзена ў вытворчасць яшчэ ў 1983–1984 гг. [17, арк. 14, 15].

У БССР новая тэхналогія была адпрацавана на базе калгаса імя Леніна Валожынскага раёна яшчэ ў першай палове 1983 г. Затым у другой палове гэтага года камісія Прэзідыума СМ БССР па пытаннях аграпрамысловага комплексу вырашыла стварыць лінію па вытворчасці «прэмікса» на адным з прадпрыемстваў Баранавіцкага раёна. Яна стваралася тры гады. І толькі ў 1986 г. пачалося засваенне новай тэхналогіі. У выніку М. Слюнькоў прапанаваў, каб «стала правілам» практыка штогадовага разгляду Дзяржпланам БССР навуковых прапаноў па ўкараненні новых распрацовак у вытворчасць [17, арк. 15]. І такіх прыкладаў можна прывесці значна больш. У ліпені 1986 г. на пленуме ЦК КПБ М. Слюнькоў у чарговы раз перад кіраўніцтвам Дзяржплана рэспублікі паставіў задачу «выпрацаваць парадак вывучэння, адбору і ўкаранення вынікаў навуковых даследаванняў у народную гаспадарку» [18, арк. 20].

Значная работа па ўзмацненні сувязі навукі і сельгасвытворчасці праводзілася і ў гады XI пяцігодкі. У БелНДІ эканомікі і арганізацыі сельскай гаспадаркі ў 1981–1985 гг. працавала каля 289 чал., у тым ліку навуковых супрацоўнікаў – 118, спецыялістаў сельскай гаспадаркі – 91, старшых тэхнікаў – 48 чал.; вучоную ступень доктара навук мелі 4 чал., кандыдата навук – 68, званне прафесара – 2, старшага навуковага супрацоўніка – 30 чал. [19, арк. 32]. Гэты інстытут працаваў над выкананнем 25 тэматычных заданняў, якія ахоплівалі арганізацыю працы ў гаспадарках, аплату працы іх кіраўнікоў і спецыялістаў, жывёлаводаў і паляводаў. За 1981–1985 гг. 38 распрацовак, зробленых супрацоўнікамі інстытута, знайшлі сваё прымяненне ў вытворчасці як на ўзроўні Мінсельгаса БССР, так і на ўзроўні асобных раёнаў і гаспадарак [19, арк. 280]. У 1981–1985 гг. на аснове даследаванняў, праведзеных навукоўцамі інстытута, былі абгрунтаваны прынцыпы фарміравання падрадных працоўных калектываў, іх колькасны склад, замацоўваемая тэхніка, зямля, пагалоўе жывёлы. Дзеля гэтага была праведзена агульная пашпартызацыя падрадных калектываў у земляробстве і жывёлагадоўлі, анкетаванне 1,5 тыс. механізатараў. Паралельна былі распрацаваны прынцыпы пераводу на калектывны падрад кормавытворчасці, якая была выдзелена ў спецыялізаваную галіну сельгасвытворчасці [19, арк. 86, 87].

Практычную дапамогу па ўкараненні калектывных формаў падраднай арганізацыі працы вучоных і супрацоўнікаў БелНДІ эканомікі і арганізацыі сельскай гаспадаркі аказвалі калгасам імя Дзімітравы Талачынскага, імя Леніна Дзяржынскага, «Шлях да камунізму» Гомельскага, «Памяць Ільіча» Брэсцкага раёнаў, саўгасам «Індура» Гродзенскага, «Бабруйскі» Бабруйскага раёнаў. Дзякуючы намаганням вучоных на калектывны падрад у 1985 г. было пераведзена 62% механізатараў, якія апрацоўвалі 75% ворыва. Усяго на канец гэтага года ў калгасах і саўгасах працавала 11 тыс. падрадных калектываў, у тым ліку 6600 у жывёлагадоўлі [19, арк. 93].

Вучоных гэтага інстытута працягвалі эксперыментальныя даследаванні па ўкараненні комплекснай сістэмы кіравання якасцю працы і сельгасгаспадарчай прадукцыі, якія былі распачаты ў X пяцігодцы. Яны праводзіліся на базе калгаса «Прагрэс» Гродзенскага раёна, саўгас-кампіната «Мір» Баранавіцкага раёна, птушкафабрыкі імя Крупскай Мінскага раёна, а таксама ў асобных калгасах і саўгасах Ровенскай вобласці Украінскай ССР. Па даных Мінсельгаса БССР, у 1985 г. гэтая сістэма кіравання якасцю ўжо дзейнічала ў 2126 гаспадарках, якія спецыялізаваліся ў малочнай жывёлагадоўлі, у 1927 гаспадарках, якія займаліся вытворчасцю збожжавых, у 1576 гаспадарках, якія спецыялізаваліся на вытворчасці бульбы і ў 1367 гаспадарках, якія займаліся вытворчасцю іншай прадукцыі раслінаводства [19, арк. 246, 248].

Дзякуючы эксперыментальным даследаванням было ўстаноўлена, што адміністрацыйна-загадныя метады барацьбы рэспубліканскага кіраўніцтва на ўсіх узроўнях за павышэнне якасці сельгаспрадукцыі не дасягалі мэты па той прычыне, што ў 1976–1985 гг. у калгаснікаў не было ніякай зацікаўленасці ў гэтай справе. У калгасах БССР за якасныя паказчыкі калгаснікі атрымлівалі вельмі малую даплату – 1,4 кап. на рубель асноўнага заробку, а ў саўгасах увогуле толькі 1,0 кап. на рубель асноўнага заробку. Вучоныя канстатавалі, што ў гаспадарках гэта пастаянна генерывавала «абыякавыя адносіны да якасці» [19, арк. 248].

Навуковыя даследаванні праводзіліся і па іншых кірунках. Загадам №205 ад 26.05.1981 г. па Мінсельгасу БССР да ўкаранення была прынята распрацоўка «Абгрунтаванне асноўных напрамкаў сельгасгаспадарчай вытворчасці ва ўмовах міжгаспадарчай кааперацыі і аграпрамысловай інтэграцыі ў калгасах і саўгасах Сенненскага раёна», падрыхтаваная навуковым калектывам пад кіраўніцтвам доктара эканамічных навук Г. Лыча [19, арк. 280]. Укараняліся распрацоўкі і ў маштабах асобных гаспадарак. Да прыкладу, у саўгасе «Стайкі» Вілейскага раёна ў 1985 г. па распрацоўцы навукоўцаў інстытута была адпрацавана тэхналогія пераводу на калектывны падрад вырошчвання маладняку буйной рагатай жывёлы, а ў калгасе імя Жданава Пухавіцкага раёна – тэхналогія ацэнкі працы кіраўніцтва і спецыялістаў у залежнасці не толькі ад бягучых і агульных вытворчых паказчыкаў, але і ад якасці выпускаемай прадукцыі [19, арк. 284, 288].

У гады XI пяцігодкі Беларускі навукова-даследчы інстытут жывёлагадоўлі, у якім працавала 402 супрацоўнікі, у тым ліку 133 навуковых, з іх 10 дактароў і 92 кандыдаты навук, праводзіў работы па ўкараненні ў вытворчасць 71 закончанай навуковай распрацоўкі [20, арк. 1]. Сярод іх былі распрацоўкі па тэме «Удасканаленне формаў і метадаў арганізацыі вытворчасці малака на буйных жывёлагадоўчых фермах і комплексах», якую выконваў калектыв пад кіраўніцтвам доктара эканамічных навук К.Барысаўца, «Удасканаленне тэхналогій атрымання малака высокай якасці на фермах і комплексах», якую выконвалі супрацоўнікі пад кіраўніцтвам кандыдата сельгасгаспадарчых навук М. Бараноўскага, «Інтэнсіўная сістэма вырошчвання першацёлак для камплектавання ферм і комплексаў», якую выконвалі супрацоўнікі пад кіраўніцтвам кандыдата біялагічных навук А. Галубіцкага [20, арк. 36, 137, 139, 154]. Укараненнем было ахоплены 370 сельгаспрадпрыемстваў БССР, з 1984 г. на 26 жывёлагадоўчых комплексах пачалося ўкараненне распрацаваных у інстытуце інтэнсіўных тэхналогій вытворчасці малака, мяса ялавічыны і свініны, у 32 гаспадарках выкарыстоўваліся новыя рэцэпты і тэхналогіі прыгатавання камбікармоў, «прэміксаў», розных кармавых дабавак, поўнарацыённых карма сумесей [20, арк. 158].

У 1985 г. на завяршаючым этапе працы над выкананнем дзяржаўных мэтавых праграм навукоўцамі інстытута былі падрыхтаваны «Комплексная праграма па кармавытворчасці», «Метадычныя рэкамендацыі па стварэнні гуртоў высокапрадукцыйных кароў у калгасах і саўгасах», якія былі эксперыментальна адпрацаваны ў 18 гаспадарках Смалявіцкага раёна пры стварэнні гуртоў племянных кароў прадукцыйнасцю 4000 кг малака ў год ад адной каровы [20, арк. 168]. У выніку быў створаны новы заводскі тып чорна-рабой пароды (класа эліта і эліт-рэкорд) з сярэдняй прадукцыйнасцю 5600 кг малака ў год ад адной каровы пры тлустасці малака 3,76%. У 1985 г. агульная колькасць гэтага тыпу кароў у калгасах і саўгасах БССР перавышала 250 тыс. (24% ад агульнай колькасці чорна-рабой пароды). У некаторых гаспадарках сярэдні ўдой пры найвышэйшай лактацыі складаў каля 6799 кг малака ад каровы пры тлустасці 3,9% [20, арк. 3]. Варта адзначыць, што працу ў гэтым кірунку інстытут распачаў яшчэ ў 1975 г. За 9 гадоў удзельная вага кароў класа эліт і эліт-рэкорд была даведзена з 1,9% у 1975 г. да 8,7% у 1984 г. [20, арк. 28].

Несумненна, навуковыя распрацоўкі, якія ўкараняліся ў вытворчасць, былі важным фактарам інтэнсіфікацыі сельскай гаспадаркі. Гэтую выснову можна абгрунтаваць з дапамогай аналізу вынікаў працы Інстытута земляробства. Як ужо адзначалася, адным з кірункаў забеспячэння трывалай сувязі навукі з вытворчасцю было стварэнне навукова-вытворчых аб'яднанняў. Пастановай СМ БССР ад 23 студзеня 1984 г., а затым загадам па Мінсельгасу БССР ад 9 красавіка 1984 г. № 107 было створана Беларускае навукова-вытворчае аб'яднанне «Колас» у складзе Беларускага навукова-даследчага інстытута земляробства (кіруючая арганізацыя) і 7 прадпрыемстваў:

Ганусаўскай вопытна-селекцыйнай станцыі Нясвіжскага раёна, эксперыментальнай базы «Заазер’е» Пухавіцкага раёна, эксперыментальнай базы «Жодзіна» Смалевіцкага раёна, эксперыментальнай базы «Крынічная» Мазырскага раёна, іншых прадпрыемстваў [20, арк. 196]. У XI пяцігодцы супрацоўнікамі Інстытута земляробства было створана і перададзена на дзяржаўныя выпрабаванні 32 гатункі сельгаскультур пры плане 21. Сярод іх былі такія гатункі азімага жыта, як «Пухавічанка», «Крыжачок», «Надзея», такія гатункі яравога ячменя, як «Заазерскі-85», «Жодзінскі-5». У 1985 г. 7 найлепшых гатункаў сельгаскультур укараняліся ў вытворчасць шляхам раяніравання. У гаспадарках Мінскай вобласці высяваліся гатункі азімага жыта – «Пухавічанка» і «Крыжачок», у гаспадарках Марыйскай, Мардоўскай, Чувашскай АССР, шэрагу абласцей РСФСР пачалося выкарыстанне ячменю гатункаў «Заазерскі-85» і «Жодзінскі-5». У калгасах і саўгасах БССР, Горкаўскай, Арлоўскай і Смаленскай абласцей РСФСР быў раяніраваны гатунак яравой пшаніцы «Беларуская-80». Усяго за XI пяцігодку па калгасах і саўгасах СССР было раяніравана 13 новых высокаўраджайных гатункаў розных сельгаскультур, за якія вучоныя інстытута атрымалі аўтарскія пасведчанні [20, арк. 8, 9].

У сувязі з тым, што многія гаспадаркі БССР мелі цяжкасці ў арганізацыі навукова-рацыянальных севазваротаў, супрацоўнікі гэтага інстытута распрацавалі севазвароты для гаспадарак па вытворчасці збожжавых і мяса ялавічыны [20, арк. 9].

Значныя вынікі былі атрыманы навукоўцамі Інстытута земляробства і ў галіне распрацоўкі і ўкаранення прагрэсіўнай (інтэнсіўных) тэхналогіі вытворчасці лёну, якая дазваляла атрымліваць па 12–13 ц/га льновалакна. Гэтыя тэхналогіі пачалі працаваць на плошчы ў 23 тыс. га ў гаспадарках Ляхавіцкага, Талачынскага, Навагрудскага, Шклоўскага, Маладзечанскага, Горацкага раёнаў, якія спецыялізаваліся на вытворчасці гэтай культуры. У 1985 г. дзеля ўкаранення інтэнсіўных тэхналогій 42 супрацоўнікі інстытута былі замацаваны за канкрэтнымі раёнамі БССР і РСФСР. І калі ў 1985 г. па інтэнсіўных тэхналогіях засявалася толькі 59 тыс. га азімага жыта, то ў 1986 г. – ужо каля 1 млн га [20, арк. 191]. У XI пяцігодцы за навуковыя дасягненні супрацоўнікі атрымалі 23 аўтарскія пасведчанні, былі ўзнагароджаны 4 сярэбранымі і 16 бронзавымі медалямі Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі СССР [20, арк. 1, 13, 190].

Такім чынам, на аснове аналізу змешчанага фактаграфічнага матэрыялу можна зрабіць наступныя абагульняючыя высновы. У вывучаемы перыяд у арганізацыі навуковых даследаванняў назіраліся пэўныя станоўчыя змены. Яны былі абумоўлены працэсам пераводу сельскагаспадарчай вытворчасці на інтэнсіўны шлях развіцця і звязаны з прыняццем дзяржаўных мэтавых праграм. Навуковыя распрацоўкі вучоных-аграрыяў рэспублікі з’явіліся адным з асноўных фактараў, які садзейнічаў паспяховаму развіццю сельскагаспадарчай вытворчасці і ствараў трывалы патэнцыял для яе далейшага прагрэсу. Аднак савецкая планавая-дырэктывная эканоміка была неўспрымальнай да ўкаранення вынікаў навуковых даследаванняў, інавацыйных распрацовак у вытворчасць, гэтаму перашкаджаў жорсткі падыход да планавання. Таму створаны ў БССР навуковы патэнцыял у значнай меры заставаўся незапатрабаваным.

Літаратура

1. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). – Т. 12 (1971–1975). – 9-е изд., доп. и испр. – М.: Политиздат, 1986. – 574 с.
2. Статистический сборник ЦСУ БССР «Технический прогресс в Белорусской ССР, 1985 г.» // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Фонд 30. – Воп. 9. – Спр. 7872.
3. Отчет БелНИИ почвоведения и агрохимии о научно-исследовательской работе, пропаганде и внедрении достижений науки в сельскохозяйственное производство за 1976 г. // НАРБ. – Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 1349.
4. Отчет о работе БелНИИ животноводства о научно-исследовательской работе, пропаганде и внедрении достижений науки в сельскохозяйственное производство за 1976 г. // НАРБ. – Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 1353.
5. Протоколы заседаний коллегии Министерства сельского хозяйства и документы к ним // НАРБ. – Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 1227.
6. Протоколы заседаний коллегии Министерства сельского хозяйства и документы к ним // НАРБ. – Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 1226.
7. Проекты постановлений СМ БССР, справки, информация о развитии сельского хозяйства // НАРБ. – Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 2283.

8. Колядко, И., Незаконова, Л., Маханько, В. Жизнь выдающегося селекционера-картофелевода / И. Колядко [и др.] // Веды. – 2012. – 5 сакавіка. – С. 7.
9. Статистический сборник Госкомстата БССР «Технический прогресс в Белорусской ССР за 1975, 1980, 1985, 1990г.» // НАРБ. – Фонд 30.– Воп. 13.– Спр. 1631.
10. Сводный отчет Министерства и подведомственных организаций о поступлении и использовании изобретений и рационализаторских предложений за 1980 г. // НАРБ. – Фонд 48.– Воп. 14. – Спр. 2337.
11. Отчет БелНИИ картофелеводства и плодоводства о научно-исследовательской работе, пропаганде и внедрении достижений науки в сельскохозяйственное производство за 1976 г. // НАРБ. – Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 1352.
12. Материалы XXVI съезда КПСС. – М.: Политиздат, 1981. – 223 с.
13. Проекты постановлений ЦМ БССР, справки, письма, информация в ЦК КПБ о развитии сельскохозяйственного производства // НАРБ. – Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 2804.
14. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). – Т. 14 (1981–1984). – 9-е изд., доп. и испр.– М.: Политиздат, 1986. – 639 с.
15. Справки и письма Министерства сельского хозяйства о развитии сельского хозяйства и производства сельскохозяйственных продуктов // НАРБ.– Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 2805.
16. Протоколы заседаний коллегии Министерства сельского хозяйства и документы к ним // НАРБ.– Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 2779.
17. Протокол №2 заседания пленума ЦК КПБ от 15 марта 1986 года // НАРБ.– Фонд 4-п. – Воп. 160.– Спр. 386.
18. Протокол №3 заседания пленума ЦК КПБ от 28 июля 1986 года // НАРБ.– Фонд 4-п. – Воп. 160. – Спр. 389.
19. Отчет БелНИИ экономики и организации сельского хозяйства о научно-исследовательской работе, пропаганде и внедрении достижений науки в сельскохозяйственное производство за 1981–1985 гг. // НАРБ. – Фонд 48.– Воп. 14. – Спр. 3566.
20. Отчет БелНИИ земледелия о научно-исследовательской работе, пропаганде и внедрении достижений науки в сельскохозяйственное производство за 1981–1985 гг. // НАРБ.– Фонд 48. – Воп. 14. – Спр. 3561.

M. U. SMIAKHOVICH

SCIENCE AND AGRICULTURAL PRODUCTION CONNECTIONS STRENGTHENING IN THE BSSR (1971–1985)

Summary

Article deals with the interaction of science and agricultural production. Author came to conclusions that the works of scientists-landowners were one of the pacing factors which promoted a successful development of agricultural production.

However the Soviet planned and forced economy was unreceptive to implementation of scientific researches results in production due to rigid approach to planning.

As a result, the scientific potential created in BSSR in the field of agriculture researches remained unclaimed substantially.